

Juhani Vättö

GRAFIRO

MUURARIVELI

*Muurariveljille Vikille,
Hermannille ja
Otolle
sekä heidän jälkipolvilleen.*

Sisältö

Esipuhe.....	5
Johdanto.....	9
Uusi elämä alkaa.....	11
Isoveli	27
<i>Tulipalo</i>	33
<i>Monrepos</i>	35
<i>Muurariveljet</i>	37
<i>Järjestöelämää</i>	40
<i>Itsenäinen Suomi</i>	45
<i>Elämä jatkuu Viipurissa</i>	49
Pikkuveli	55
Elli.....	71
<i>Takaisin Suomessa</i>	86
<i>Elämän pitää jatkua</i>	94
Maija.....	97
Perhe-elämää.....	115
Sodat ja evakko aika.....	133
<i>Jatkosota</i>	141
Viimeinen kevät.....	157
Loppusanat	163
Aikajana	167
Suomen historian aikajana 1860–1950	168
Henkilöt.....	174
Kirjallisuus	176

Viki ennen emävenäjälle lähtöä.

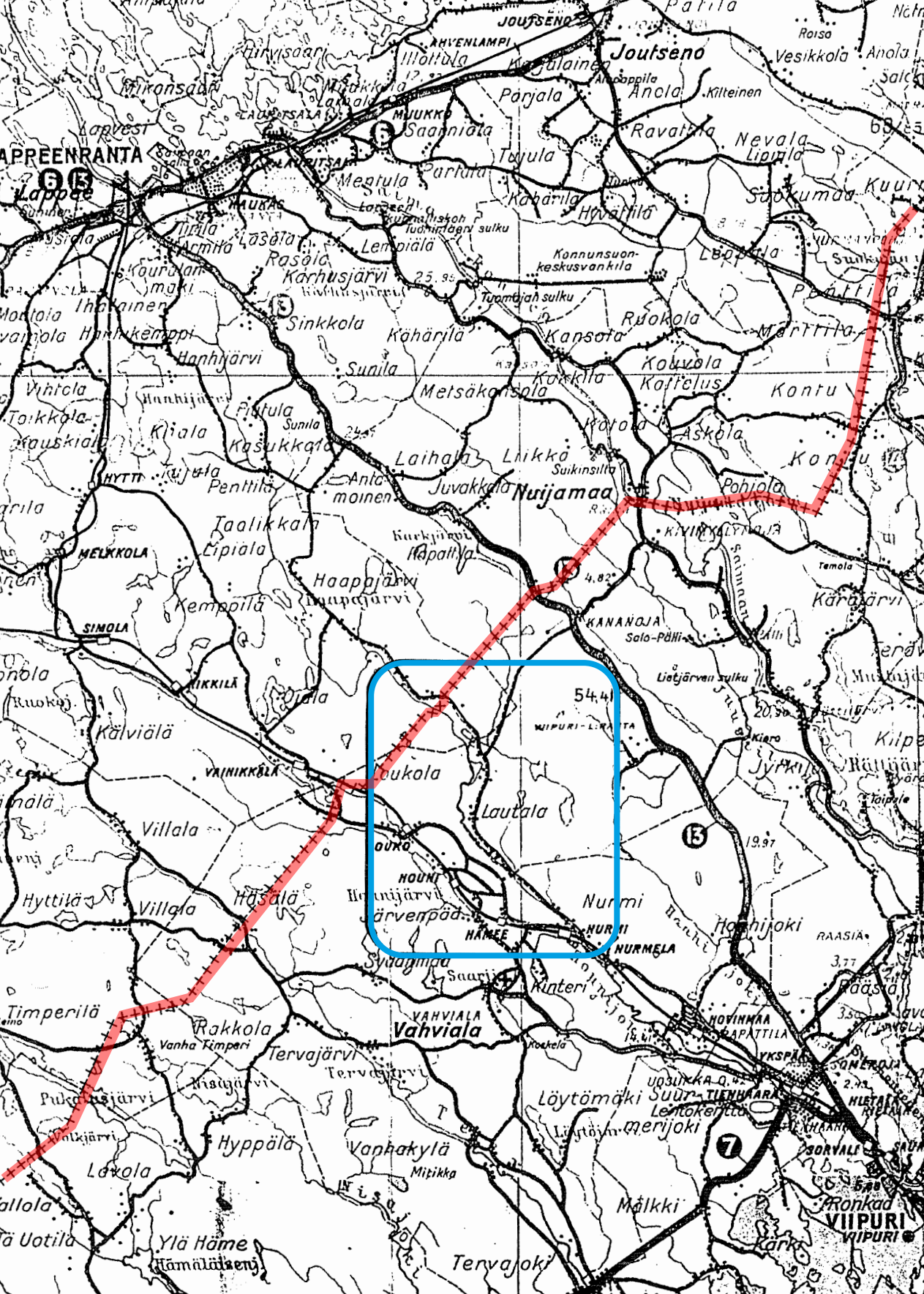
*tuo salo kolkko, autio ja sankka!
Sit' aatellessa vielä muisti säikkyy.*

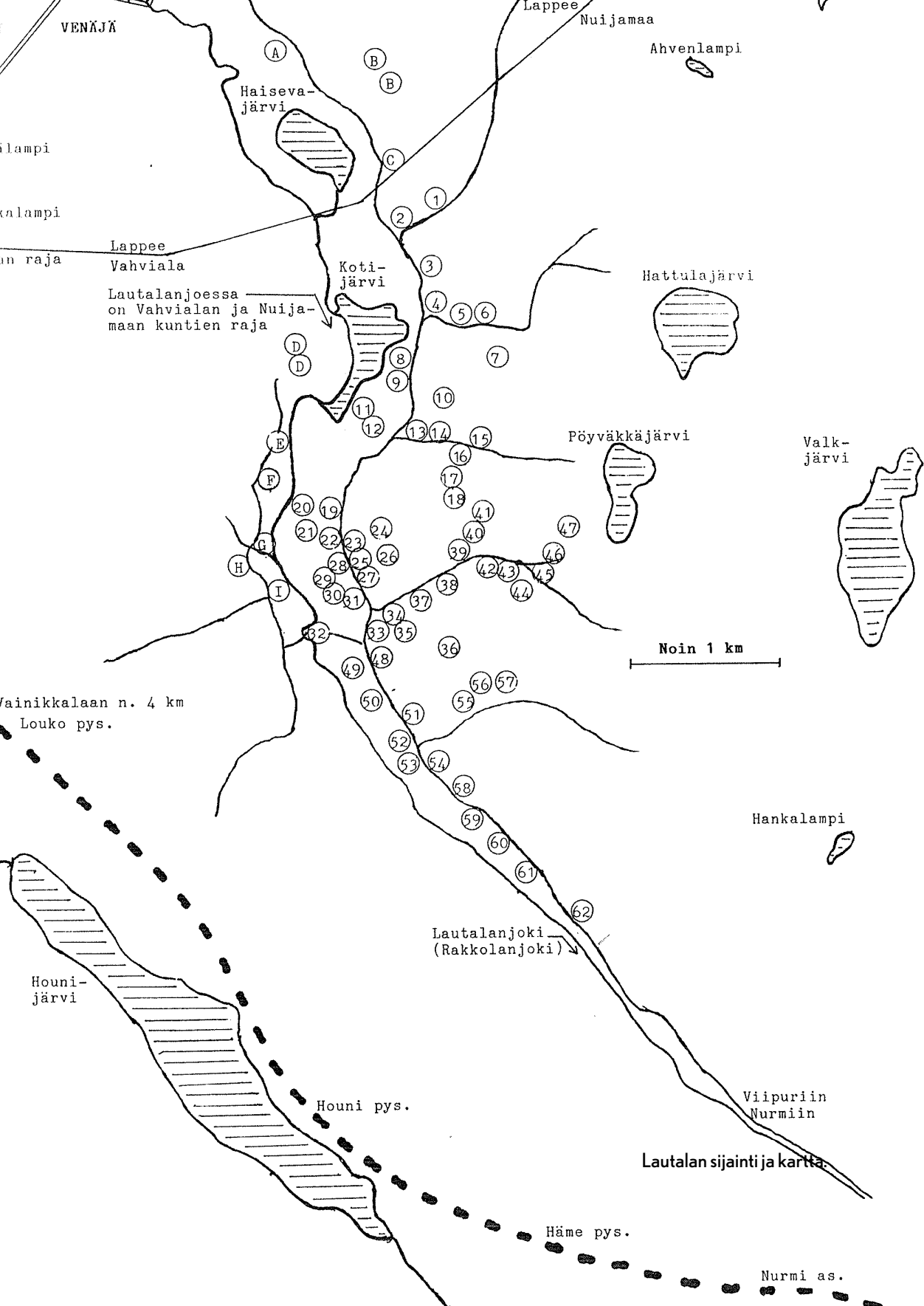
*Ei kaameampi itse kalma liene;
mut koska hyvää myös ma löysin sieltä,
kuvata muutkin tahdon tapaamani.
En tiedä, kuinka tuonne tullut olin;
niin horroksissa ollut lien ma silloin,
kun jätin, koito, tien ma todellisen.*

Jotenkin minusta alkoi tuntua, että minun on löydettävä uusi alku elämälleni. Olin eloni vaelluksen keskitiessä ja harhailin polulta eksyneenä. Kihlattu Hilman kanssa olin kummina isoveljeni esikoiselle ja silloin tunsin olevani onneni kukkuloilla. Seuraavana vuonna sain kunnian olla kummina pikkuveljeni esikoiselle, jonka muina kummeina oli työväenliikkeen kermää. Luulin tietäväni mikä on hyvää ja mikä pahaa. Uskonnollisista jutuista en paljon perustanut, mutta isämme Juho oli aina opastanut meitä veljeksiä kuuntelemaan omantunnon ääntä. Minä halusin olla rehellinen, vaikka se ei aina onnistunutkaan täydellisesti. Ajattelin, että pitäisihän jossain olla nainen, joka arvostaa rehellisyyttä.

Olin tuolloin 37-vuotias ja hyvällä tuurilla minulla oli elämästäni vielä puolet käyttämättä. Varusmiespalvelun jälkeen vuonna 1901 jäin kotiin Helena äidin hyvien soppapatojen ääreen. Oli hienoa kulkea veljien kanssa vapaa-aikana ilman mitään velvoitteita. Annoimme osan palkastamme äidille mielellämme vastikkeeksi ylläpidostamme. Isämme oli vuosisadan alussa jo yli kuusikymppinen ja hänellä alkoi näkö pikkuhiljaa heikentymään. Tuolloin emme tienneet, että Vätön-suvun miehillä on perinnöllisenä tautina viherkaihi, joka alkaa vaivaamaan, jos elää yli 60-vuotiaaksi. Tauti johtuu kuulemma korkeista silmänpaineista. Juho isämme ei pärjännyt enää työmailla niin kuin nuorempana. Veljeni muuttivat pois kotoa muutaman vuoden päästä ja minä jäin pitämään huolta isästä ja äidistä. Nyt olin pitänyt heistä huolta melkein 15 vuotta osin laiskuuttani ja osin saamattomuuttani lähteä omille teilleni. Joku sanoi, että parempaa tekoa, kuin pitää huolta vanhemmistaan, ei ole olemassakaan. Mutta minua ei tuo kilttinä poikana eläminen jostain syystä kiinnostanut enää ollenkaan.

Päätin siis tehdä kuten Dante elämänsä puolessa välissä. Päätin lähteä kiirastorstaina etsimään mitä on hyvä ja paha. Sinä vuonna kiirastorstai oli 1. päivänä huhtikuuta, enkä voinut kuvitellakaan, että tasan 11 vuoden päästä tuosta päivästä jännitin toisen poikani

Hermannin joutui kutsuntoihin vuonna 1897 ja hän onnistui jotenkin saamaan palvelukseen kelpaamattoman paperit. Hän ei koskaan kertonut, mistä syystä hylkäys asepalvelukseen tuli. Hän oli paljon minua vahvempi ja osasi kyllä lukeakin. Hän oli kuitenkin tyytyväinen saamaansa tuomioon, koska pahimmassa tapauksessa asepalvelus kesti kolme vuotta, eikä Hermannin omien puheittensa mukaan olisi kestänyt täysijärkisenä sellaista aikaa.

Me kaikki kolme veljestä kävimme töissä tuohon aikaan ja asuimme vielä kotona osittain Helena-äidin hyvin ruokien takia ja osittain vanhenevaa isäämme auttaaksemme. Viikolla ei jaksanut muuta kuin käydä töissä ja katsella nuoria naisia kaupungilla. Lauantait olivat työpäivinä lyhyemmät ja sunnuntait olivat vapaapäiviä. Lauantaina haettiin töiden jälkeen juotavaa, käytiin saunassa ja rentouduttiin korttia pelaten. Kortin peluu jäi varmaan jokaiselle rakennusmiehelle elämän aikaiseksi harrastukseksi. Kun asuimme Monrepon puiston vieressä, käytiin siellä usein, jos minkälaisissa riennoissa.

Viipurin Sanomat: torstaina elokuun 18 päivänä 1898

Pahoimpitelyä

Monrepon viimeisissä arpajaisissa iski työmies Otto Sistonen revolverin piipulla työmiestä Viktor Vättöä kaksi kertaa päähän. Vättö taas heilutteli puukkoansa. Molemmat urheilijat korjattiin poliisin varjoon.

Välillä pääsimme oikein lehtien palstoillekin ja poliisin kanssa tuli jutusteltua useastikin. Vaikka rikkaat usein pitivät tappeluista sivistymättöminä, taidoista oli kyllä elämän varrella monelle jopa hyötyä. Saattaa olla, että myöhemmin tapahtuneissa Suomen itsenäisyyden säilyttämistaisteluissa tuosta sisukkaasta oman kaveriporukan puolustamisesta oli paljonkin hyötyä.

Minut määrättiin kutsuntoihin vuonna 1898 ja pakkohan sinne oli mennä, vaikka Venäjän tsaarivallan puolustaminen ei ollut silloin ihan päällimmäisenä mielessä. Suomalaisille asetettiin koko ajan lisää velvollisuuksia ja Suomen kansan venäläistäminen oli joillekin ihan ykkösasia. Toisaalta suomalaisilla oli vain kolmen

Viki oikeanpuolimmaisena.

VIKTOR VÄTTI

1899

Yllä: Kolikkoinmäen kaupunginosaa.

Alla: Hermannin perhe yhteiskuvassa.

Varkaiden olikin hyvä toimia, sillä asunnossa ei ollut ketään kotona. Rouva Vättö oli itse auttamassa Viipurin Työväenyhdistyksen talon juhlissa ja lapset oli vienyt lasten mummon luo. Varkaista ei ole tietoa.

Elämä jatkuu Viipurissa

Hermannin pääsi vankilasta Tammisaaresta kesäkuun lopulla 1921 eli samoihin aikoihin kuin minä pääsin pois Terijoelta karanteenista. Emme kumpikaan ehtineet kertoa isälle ja Otolle kuinka tärkeitä ihmisiä he olivat olleet siihenastisessa elämässämme. Isä Juho kuoli tammikuussa ja Otto saman vuoden kesäkuun puolenvälin paikkeilla. Tuo aika oli meille melko rankka, kun toisaalta olisi pitänyt juhlia vapaaksi pääsyä ja Suomeen palaamista, surimme isämme ja pikkuveljemme pois menoa. Kun emme uskoneet taivaaseen emmekä helvettiin, piti jollain tavalla pitää päänuppi kasassa. Sisällissodan raunioiden korjaaminen oli vielä kesken Viipurissa ja muurareilla riitti hyvin töitä. Hermannilla ja Lyyllillä oli tuolloin jo neljä lasta ja Hermannin oli 45-vuotias. Minulla ja Ellillä ei ollut yhteisiä lapsia Vienon kuoltua Venäjän reissulla. Elli oli tuolloin 33-vuotias ja odotti meille toisen yhteisen lapsen syntymistä syksyksi. Samalla Elli halusi hakea kasakan kanssa tekemänsä lapset pois lastenkodista. Isä Juho oli opettanut meille, että miehen tehtävä on huolehtia perheestään ainakin siihen asti, kun pystyy töissä käymään. Tätä neuvoa me Hermannin kanssa olimme tottuneet jo aikaisemminkin noudattamaan ja sitä aioimme noudattaa jatkossakin.

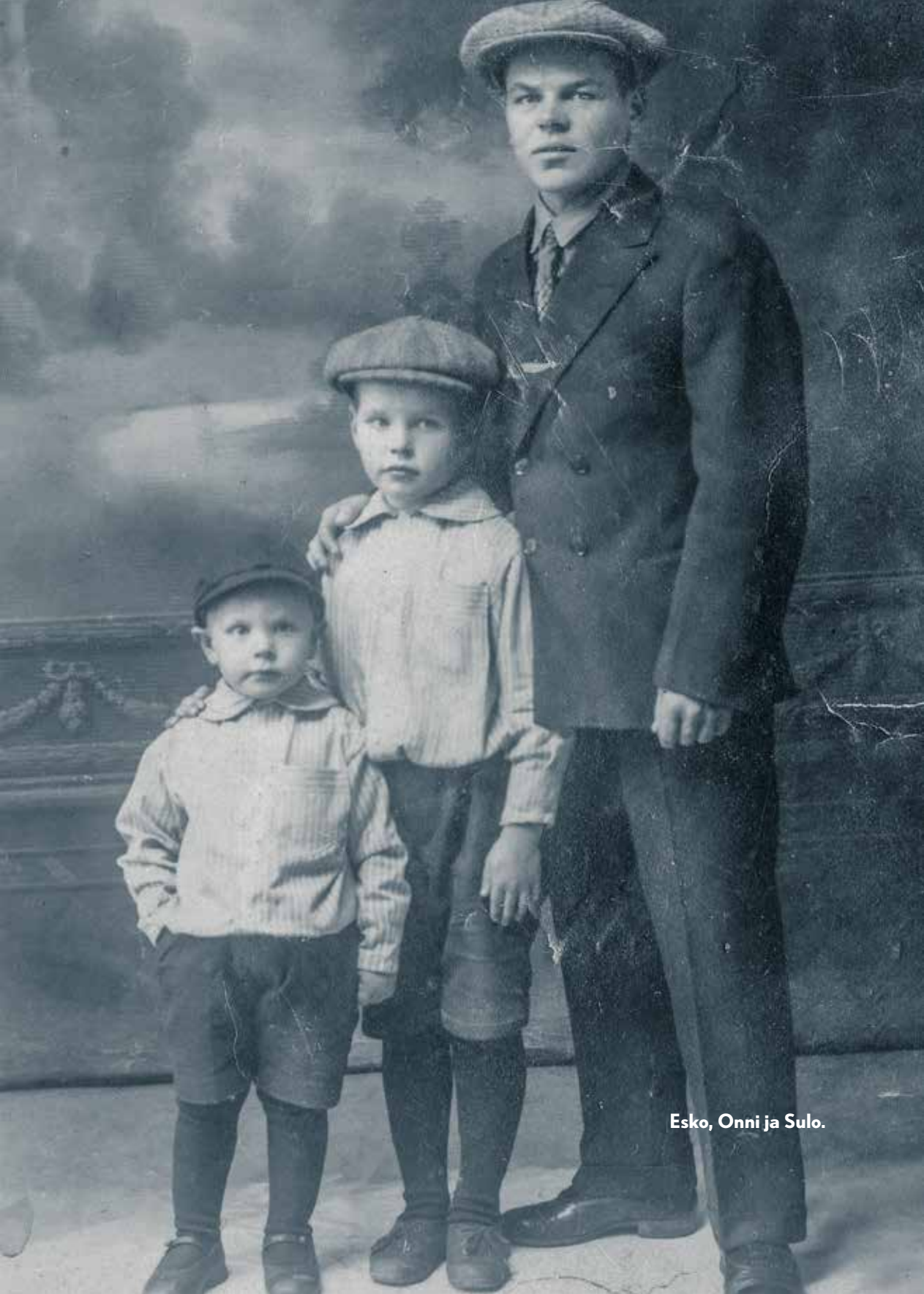
Aloimme tehdä vimmatusti töitä ja menimme taas mukaan muurareiden yhdistystoimintaan, mutta varsinkin pikkuveli Oton kohtalo nousi usein mieleen. Vaikka oli kieltolaki, saimme aina kun halusimme pirtua satamasta. Ammattiyhdistyksen kokoukset menivät lupsakasti, kun kahvin sekaan lorautti tilkan 98-prosenttista. Asuimme Hermannin kanssa samalla Taimikadulla Kolikkoinmäellä ja viikonloppuisin vietimme aikaa yhdessä yleensä Hermannin luona, jonne oli muuttanut myös vanha Helena äitimme jäätyään leskeksi. Pelasimme marjapussia nelistään vaimojemme kanssa ja terästimme kahvia piilopulloista, joka taisi olla melko yleinen tapa työläisperheissä ainakin meidän tuntemissamme tapauksissa. Lauantait olivat lyhyempiä työpäiviä ja usein tilipäiviä, joiden

Elli odottaa Eskoa, sylissä Onni.

hankkimassa ruokarahaa ja tienestejä vuokraan sekä muihin kuluihin. Näin meille veljeksille oli kotona opetettu. Työläisko-deissa ei tunnettu mitään muuta vaihtoehtoa perheen eteenpäin viemiselle, kuin miehen työnteko ja naisen rooli synnyttäjänä sekä kodin ylläpitäjänä. Näin oli aina ollut, mutta voihan sitä jatkossa olla muitakin vaihtoehtoja. Sen verran ehdin kuitenkin kotona olla, että Elli tuli raskaaksi vuonna 1925. Huhtikuussa 1926 meille syntyi poikavauva. Minulla oli niin paljon töitä ja työmatkoja, että ehdin olla entistä vähemmän kotosalla. Yleensä lapset kastettiin ja nimi annettiin noin kuukauden ikäisenä tai heti syntymän yhteydessä, jos jouduttiin lapsen huonon kunnon takia antamaan hätäkaste. Minä tein tuona vuonna pelkästään reissuhommia ja kesällä en käynyt Viipurissa kuin tuomassa rahaa Ellille, että hän pystyi ruokkimaan lapset ja maksamaan vuokrat. Aili oli tuolloin 17-vuotias ja Sulo vuoden vanhempi. Ailista oli suuri apu kotitöissä ja Sulo hankki osaltaan ruokarahoja aputöissä rakennuksilla.

Elli kyllästyi odottelemaan minua kastetilaisuuteen osanottajaksi ja järjesti lokakuussa pojan ristijäiset. Kun emme olleet vielä naimisissa, pojan nimeksi tuli Esko Olavi Tuovinen ja hänet mer-

Esko, Onni ja Sulo.

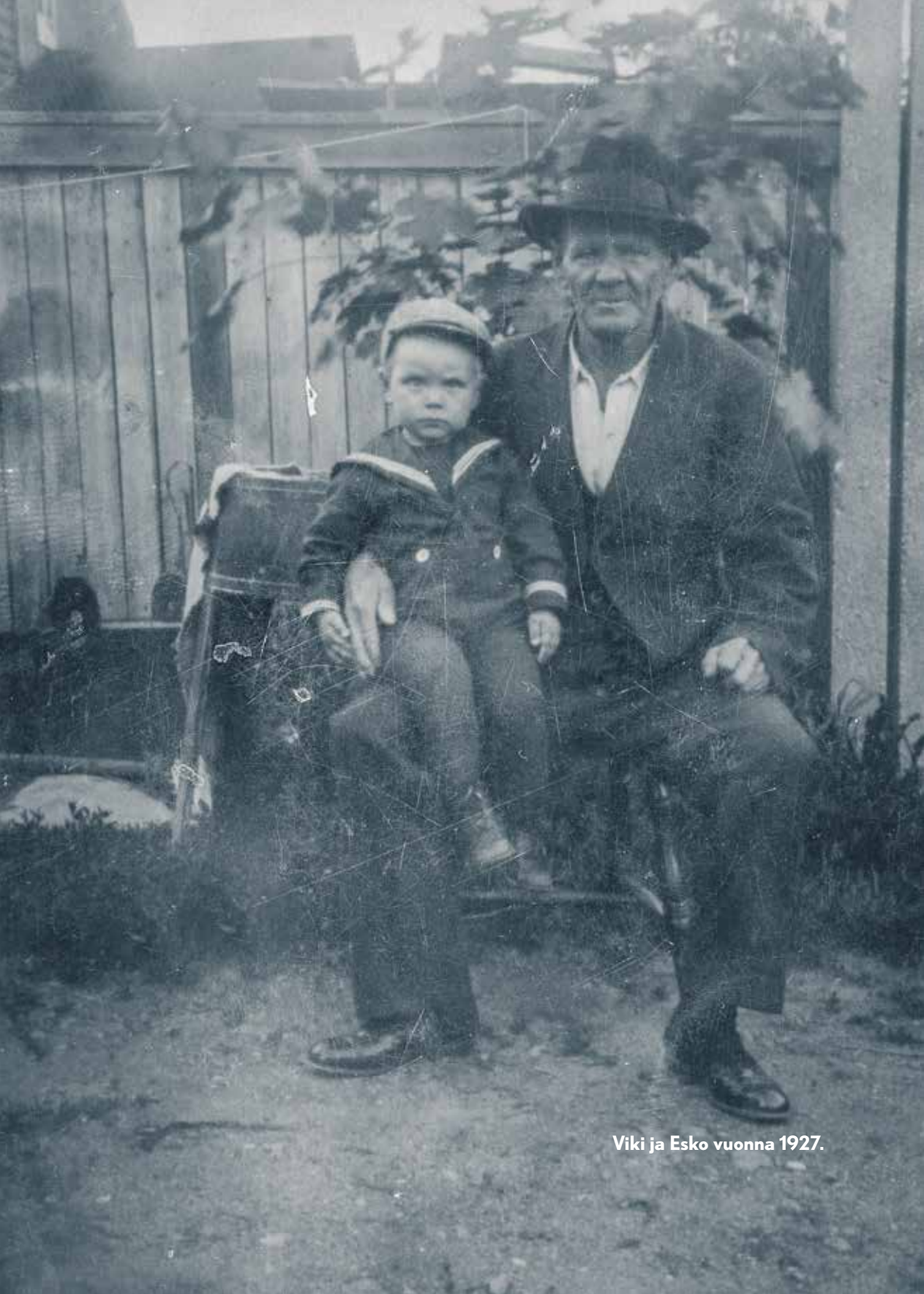
Esko puolivuotiaana.

Esko vuonna 1929.

Esko, Onni ja Eino-serkku.

Viki ja Esko vuonna 1927.

kittiin kirkonkirjoihin Ellin aviottomaksi lapseksi, kuten Sulo ja Aili aikaisemmin. Minä olin jo viisikymppinen, eikä sen ikäisenä ole enää helppoa opetella leikkimään lasten kanssa. Onneksi Ellin apuna olivat Sulo ja Aili, joista tuli tärkeät ja läheiset sisarukset Onnille ja Eskolle. Minä taisin jotenkin pelätä isänä olemista. Se taito olisi pitänyt opetella jo nuorempana niin kuin Hermannin ja Otto tekivät. Toisaalta isämme Juho oli myöskin aikoinaan aina pois kotoa, enkä muista hänen koskaan leikkineen lasten kanssa.

Muutimme Suokadulle lähelle Torkkelinpuistoa vuonna 1926, kun tarvitsimme lisää tilaa perheen kasvaessa. Kävimme silti usein viikonloppuisin Taimikadulla Hermannin perheen luona, jossa oli paljon leikkikavereita Onnille. Hermannin lapsista nuorimmat olivat tuohon aikaan vielä leikki-ikässä. Eino oli 9-vuotias, Urho 4-vuotias ja kuopus Arne 2-vuotias. Hermannin täytti tuona vuonna 50 ja hän oli hyvin aktiivinen ammattijärjestössä. Vankeudessa pilalle menneet sisuskalat alkoivat jo haitata jonkin verran Hermannin elämää. Rasvainen ruoka ja väkevät juomat eivät meinanneet sopia hänelle niin kuin nuorempana. Töitä riitti muurareilla ja pärjäsimme taloudellisesti melko hyvin. Isot perheet tietysti kuluttivat myös paljon emmekä olleet Hermannin kanssa kovin hyviä säästämään rahaa pankkiin. Talvisin oli yleensä vähemmän töitä, joten esimerkiksi oman talon ostamisesta emme usein haaveilleet. Asuimme vuokralla kuten useimmat tuttavamme, vaikka olisimme pystyneet taitojemme puitteissa omat talot rakentamaan.

Taas kului yksi vuosi ja taas Elli oli raskaana. Vuonna 1927 aloimme odottaa perheenlisäystä syntyväksi seuraavana talvena. Onni ja Esko olivat vielä niin pieniä, että Ailin apu todella tärkeää Ellille ja koko perheelle. Ellillä oli tuolloin ikää jo 39-vuotta, eikä tämänertainen raskaus ollut enää samanlainen kuin aikaisemmin. Vuoden 1928 tammikuussa Ellin olo kävi sietämättömäksi ja hänellä oli hirveät tuskat. Veimme hänet naistensairaalaan ja pelkäsimme jonkin olevan nyt tosi pielessä. Tilanne oli kauhea meille kaikille ja varsinkin pikkupojille. Elli ja syntymässä ollut lapsi kuolivat sairaalassa, kun mitään ei ollut enää tehtävissä. Sulo ja Aili olivat vielä alaikäisiä, kun menettivät äitinsä. Pikkupojat Onni ja Esko eivät aluksi ymmärtäneet mitä oli tapahtunut, mutta pian hekin alkoivat kaivata äitiään. Hautajaisissa oli erittäin surullinen tunnelma, olihan vainaja alle 40-vuotias ja kuollut lapsi ei saanut elää päivääkään. Äiti ja lapsi haudattiin samassa arkussa.

Vaikka elimme Ellin kanssa jo alun perinkin järkisyyistä, eikä suurta rakastumista koskaan tapahtunut, pidimme toisistamme hyvin paljon. Tavallaan olimme toisillemme turvallinen kumppani

Aili ja Seija.

Maija kuvattuna vankilassa.

Maija oli saanut vaatturioppia tapetulta mieheltään ja hän teki työasuja rakennustyömiehille. Näin hän osallistui perheemme elatukseen myös taloudellisesti. Maija oli säästäväinen ihminen ja hoiti perheemme raha-asiat, kun ne eivät minua kiinnostaneet. Säästöönkin taisi jäädä jonkun verran.

Vuonna 1930 säädettiin Suomessa kommunistilait, joilla yritettiin lopettaa kommunistinen toiminta. Valtiolle vaarallisia henkilöitä alettiin vainota entistä voimakkaammin ja heitä pidätettiin sekä kuulusteltiin. Maija oli koko aikuisikänsä toiminut kommunistisessa liikkeessä ja oli joutunut silmätikuksi kaikilla paikkakunnilla, joilla toimi taikka asui. Hän oli joutunut vaihtamaan paikkakuntaa usein ja tottunut tilanteeseen. Myös Viipurissa hän joutui Etsivän Keskuspoliisin seuraamaksi ja leimautui vallankumoukselliseksi. Maija ei välittänyt tästä eikä pelännyt poliisia. Hän jatkoi toimintaansa, josta oli kehittynyt hänelle jo uskonnonomainen pakkomielle. Ja huonostihan siinä taas kävi. Maija pidätettiin ja hänet vangittiin tuttuun Hämeenlinnan Keskusvankilaan elokuussa 1931.

Tätä ennen tunsimme rakastuneemme toisiimme, minä tosin voimakkaammin kuin Maija. En ollut ennen rakastanut vastaavalla tavalla ja tilanne oli minulle yli viisikymppiselle outo. Maijallakin oli ikää jo sen verran, että yhteisen lapsen saannille oli jo kiire. Maija kuitenkin halusi lasta ja kävi poistamassa steriloinnin. Hän tulikin raskaaksi, mutta raskaus päättyi keskenmenoon. Tiiviimpää yhteiseloamme oli ennen Maijan vankilaan joutumista kestänyt kaksi ja puoli vuotta. Yritin aina välillä varoitella häntä julkisen esiintymisen vaaroista, mutta hän ei olisi ollut sama rakastamani ihminen, jos olisi alkanut pelkäämään aatteensa takia.

Kun Maija joutui vankilaan, tuli Kuuselan mummo Suinulasta hoitamaan kotiaskareitamme. Pojat olivat nyt 9- ja 5-vuotiaita ja Esko oli ollut jo parina kesänä mummon hoidossa Suinulassa. Näinä vuosina Onni kävi kansakoulunsa loppuun ja Esko aloitti koulutiensä. Minä kaipaasin suuresti Maijaa, koska olimme hyvin rakastunut pariskunta, kun meidät erotettiin.

543210 oli numerosarja, joka herätti Suomessa paljon tunteita. Raittiusihmiset, kuten Maija olivat kauhuissaan ja muut kansalaiset riemuitsivat, kun keinotekoinen täysraittius kuopattiin yhdessä kieltolain kanssa. Numerosarja tarkoittaa 5 päivä huhtikuuta 1932 kello 10, jolloin alkoholiliikkeet saivat taas avata ovensa. Laittoman alkoholin salakuljetus ja hankkiminen aiheutti monia lieveilmiöitä, jotka todettiin vaarallisemmaksi kuin valtion hallinnoima tavallinen ryypiskely.

Maija pääsi vapauteen heinäkuussa 1934 eli tämä toinen van-

Minä allekirjoittanut myyn ja luovutan, H i l d a M a r i a V ä t ö l l e, Viipurin kaupungissa Kelkkalan osassa Vesikadun varrella n:o 17 (ent. Lähdekatu) olevan talon siihen kuuluvineen ulko rakenuksineen ja tontin vuokraoikeuksineen (tontin n:o 33) välilämme sovitusta Kolmentoista tuhannen ^{viidensataan} (13,900:-) markan kauppahinnasta seuraavilla ehdoilla:

I.

Tätä kauppakirjaa allekirjoitettaessa maksetaan kymmenen tuhatta (10,000:-) markkaa ja loppu kolmetuhatta viisisataa (3500:-) markkaa maksetaan elokuun ajalla v.1936. johon tulee lisäksi korko kahdeksan (8%) prosenttia muuttopäivä lukien.

II. ~~KATU~~

Myyjällä on oikeus asua vuokraa vastaan asua I päivään toukokuuta 1936.

III.

Myyjä vastaa kaupantekopäivään kaikista rasituksista jonka jälkeen tulevat rasitukset vastaa ostaja.

IV.

Ostaja saa täydellisen omistusoikeuden heti kun kauppahinta on täysin maksettu.

Viipurissa tammikuun 22 päivänä 1936.

Juho Lukjanoff
Alaikäisen holhooja .

Pikka Lukjanoff
Myyjä.

Edellä olevaan olen kaikinpuolin tyytyväinen.

Hilma Maria Vätö
Ostaja.

Anna Meronen Todistaa: Santeri Rauhkanen

Näitä kauppakirjoja on kaksi kappaletta yksi myyjällä ja yksi ost

Vesikatu 17 talon kauppakirja.

kilareissu kesti kolme vuotta. Maija kielsi vierailemasta vankilassa varmasti sen takia, että tämän kertaisella rangaistuksella häneltä kitkettäisiin halut aktiiviseen toimintaan. Hän oli oikeassa tässäkin asiassa, sillä hän sairasti rangaistuksen aikana paljon ja sai vankilan huonoissa oloissa reumatismin, joka vei hänet ennenaikaiseen hautaan.

Eskon koulutie alkoi hankalasti, kun hän oli viralliselta nimeltään Esko Tuovinen. Ensimmäisenä päivänä hän tuli heti aamusta itkuisena takaisin sanoen, että nimenhuudossa ei huudettu hänen nimeään Esko Vättö. Kerroimme, että nyt pitää vaan totutella olemaan Esko Tuovinen ja aloittaa koulunkäynti muiden mukana. Pari vuotta Esko kävikin koulua Tuovisena, kunnes Maija totesi, että nyt on sopiva hetki Onnin ja Eskon siirtyä siviilirekisteriin. Samalla Eskon sukunimi muutettiin ja hän sai olla Vättö niin kuin me muutkin.

Menimme Maijan kanssa virallisesti vihille maaliskuussa 1935, vaikka olimme molemmat jonkin verran vastaan tällaisia virallisuuksia. Maija sanoi kuitenkin, että avioparina pystyisimme turvaamaan perheen tulevaisuuden paremmin. Minä uskoin Maijaa niin kuin yleensä aina. Ainut asia, jota en halunnut Maijan tekävän pojilleni oli kommunismin aivopeseminen. Sulo hurautti aatteeseen niin voimakkaasti, että loikkasi rajan yli Neuvostoliittoon. Samaa kohtaloa en halunnut pojilleni, sillä olin nähnyt jo aikoinani millainen työläisten paratiisi oli todellisuudessa.

Maija oli säästäväinen ihminen ja minä annoin mielelläni raha-asoiden hoidon hänelle. Hänellä oli tallessa myös puolueeltaan saadut puhujapalkkiot ja vuoden 1936 alussa hän totesi, että nyt ovat rahat koossa oman talon ostoon. Minä olin ihan ihmeissäni, koska olin aina kuvitellut työläisten asuvan vuokralla rikkaiden omistamissa taloissa. Sopiva talo löytyi Vesikadulta ja nopeasti Maija tarmokkaaseen tyyliinsä hoiteli talokaupat. Rakennus oli vuokratontilla ja jäimme siitä pienen summan velkaa, mutta talo tuli Maijan nimiin heti kauppakirjan allekirjoituksesta lähtien. Keväällä, kun edelliset asukkaat muuttivat pois, pääsimme asumaan omaan taloon. Tässä talossa ajattelimme asuvamme elämämme loppuun saakka. Kuinka väärässä olimmekaan, mutta ilman tuota unelmaa ei Maija olisi ryhtynyt edes miettimään talokauppoja. Tätä unelmien kautta elämistä yritin opettaa myös pojilleni, vaikka itse en siinä kovin hyvä ollutkaan. Toisaalta olin aina unelmoinut löytäväni naisen, joka rakastaa minua aidosti, ja se unelma oli johdattanut minut Maijan aviomieheksi. Unelmat voivat siis olla erilaisia, mutta ilman unelmia ei ole toivoa paremmasta tulevaisuudesta.

Yllä: Viki työryhmänsä kanssa.

Alla: Kerrostalotkin tehtiin muuraamalla, joten muurausryhmä oli iso.

vähän hurjempi kaveri. Jatkoimme Hermannin kanssa muurarien ammattijärjestössä, vaikka siitä ei aina työmailla tykättykään. Me kuitenkin uskoimme, että työväkikin tarvitsee puolestapuhujansa. Vuoden 1918 kansalaissodan haavat olivat vieläkin umpeutumatta ja Hermannin muisti vielä hyvin kolmen vuoden vankeutensa Tammisaassa. Varsinkin juovuksissa jouduin häntä välillä rauhoittamaan, kun tunteet meinasivat ryöpsähtää yli lähipiirin sietokyvyn. Samana vuonna kasvoi Hermannin perhe taas yhdellä jäsenellä, kun Aarne-poika syntyi kesällä. Aarne ei kehittynyt ihan samassa tahdissa kuin muut lapset ja hän työllisti Lyyliä hieman normaalia enemmän. Siinä taisi muut lapset jäädä vähemmälle huomiolle, joka näkyi myöhemmin varsinkin Pentissä ja Urkassa.

Minä ja Hermannin kiertelimme työmaita entistä ahkerammin, eikä meitä paljon kotona näkynyt. Illatkin menivät ammattiyhdistyshommissa ja lasten kasvatukseen ei meistä kummallakaan ollut oikein taitoja. Olimme lähes viisikymppisiä, eikä voimat enää riittäneet ihan kaikkeen. Koteja pitivät pystyssä naiset niin kuin meidän suvussa oli ollut aina ennenkin. Olimme kotiutuneet Taimikadulle ja asuimme sen varrella yllättävänkin pitkään. Yleensä kortteeria vaihdettiin työläisperheissä tiheästi, koska työttömyys aiheutti vuokratästejä ja pahimmassa tapauksessa häättöjä. Meille saman kadun varrella asuminen oli hyvä ratkaisu, koska perheiden naisväki pystyi auttamaan toisiaan ja miesväki pääsi lauantai-iltaisin helposti korttipöytään.

Vuoden 1926 huhtikuussa minunkin perheeni kasvoi, kun Elli synnytti meille pojan. Emme olleet menneet virallisesti Ellin kanssa naimisiin, vaikka silloin Kellomäellä kuulusteluissa esitimme avioparia. Minä reissasin edelleen työmailla, enkä ehtinyt paljon kotona olemaan. Aili oli tuolloin 17-vuotias nuori nainen ja hoiti meidän taloutta jo tottuneesti. Poika kastettiin vasta lokakuussa ja hän sai nimen Esko Olavi Tuovinen. Hänet merkittiin kirkonkirjoihin Elin Fredrika Tuovisen aviottomaksi lapseksi, kuten Sulo ja Aili. Sulo kävi myös rakennuksilla töissä, joten meidän elintasomme oli mukavassa nousussa. Muutimme tilavampaan taloon Suokadulle lähelle Torkkelin puistoa.

Kaikki meidän veljesten lapsista olivat yleensä innostuneita urheilusta ja me Hermannin kanssa olimme siitä tyytyväisiä. Urheileminen nuorena antaa hyvät lähtökohdat terveeseen aikuisuuteen. Pojat pelasivat jalkapalloa, pesäpalloa ja harrastivat myös yleisurheilua. Hermannin tytöt olivat kovia uimareita ja vanhempana jopa uimaopettajia. Serkukset kannustivat toisiaan.

Kun Elli kuoli vuonna 1928, tuli uudeksi emännäkseni Maija,

IT-tykki Mensan säilyketehtaan katolla, Esko kolmantena vasemmalta.

syntyi tyttö, jolle annettiin nimeksi Terttu. Alkukesän olimme Eskon kanssa Arabian tehtailla muuraustöissä ja saimme melko hyvät tienestit. Polttouunin muuraus oli hyvin pölyistä hommaa ja kalkkia taisi mennä meillä molemmilla keuhkoihin melkoinen määrä. Esko pelasi kesällä jalkapalloa Viipurin Reippaassa ja hänellä oli pelimatkoja ympäri Itä-Suomea. Syksyllä palasimme taas töihin Arabian tehtaille ja asuimme Ailin luona Tapanilassa noiden kummankin polttouunien muurausurakan ajan.

Helmikuussa 1944 määrättiin myös vuonna 1926 syntyneet nuoret miehet kutsuntoihin. Esko sai kutsunnoissa A:n paperit ja samalla arvottiin miehille aselajit. Esko määrättiin arpajaisissa tykistöön ja hänellä kävi yhtä huono arpaonni, kuin minulla vuonna 1898. Minä sain aikoinani kolmen vuoden pituisen palvelusajan ja Esko joutui tykistöön, joka oli ainut aselaji, jonka 1926 syntyneet joutuivat mahdollisesti rintamalle. Rintamalle komennusta perusteltiin vanhempien miesten päästämistä maatalouslomille kesällä.

Eskon alokaskomppania oli Riihimäen koulutuskeskus ja sieltä hänet siirrettiin Hämeenlinnaan huhtikuussa, juuri kun oli täyttänyt 18 vuotta. Hän palveli kevyessä IT-patterissa ja joutui tosi toimeen jo Hämeenlinnassa, jota vihollinen pommitteli jo

kesällä 1944. Heinäkuun alussa IT-patteri lastattiin junaan ja nuoret miehet ajattelivat, että nyt lähdetään päästämään vanhempia miehiä kesälomille. Kun alettiin lähestyä Luumäkeä, arvasivat nuorukaiset joutuvansa keskelle taisteluita. Vihollinen oli aloittanut suurhyökkäyksensä alkukesällä ja Viipuri oli taas vihollisten käsissä tiistaina 20. kesäkuuta. Viipurin siviiliasukkaiden piti poistua kaupungista jo ennen kesää.

Eskon patteri sijoitettiin Viipurinlahden rannalle Tervajoen alueelle. Vihollista ei saanut päästää Viipurinlahden yli, sillä siitä länteen voisi panssareilla ajella melko vapaasti, vaikka Helsinkiin asti. Viipurinlahden taisteluista muodostui yksi tärkeimmistä torjuntavoitoista jatkosodan loppupuolella. Suomalaisten apuna olivat Leningradin piiritykseen osallistuneet saksalaiset joukot ja saksalaiset hävittäjät, jotka käyttivät Utin lentokenttää. Nuorukaiset joutuivat siis todella kovaan paikkaan ja varmasti monelle heistä jää taisteluista joko fyysisiä tai psyykkisiä vaivoja loppuiäksi. Eskon porukasta kaatui yksi vänrikki ja lukuisille miehille tuli haavoittumisia.

Onni oli sotareissussa yhteensä melkein neljä vuotta. Lähti parikymppisenä ja kotiutettiin 20.11.1944 eli siinä meni periaatteessa paras aika nuoruudesta taistellessa Suomen itsenäisyydestä. Maijakin alkoi hiljaksen uskoa, että Suomi on parempi paikka asua kuin Neuvostoliitto.

Kun lähdimme Viipurista toisen kerran evakkoon keväällä 1944, tiesimme ettemme palaa sinne enää koskaan. Kun meillä ei ollut muutakaan majapaikkaa, asetuimme vähäisine tavaroinemme Kuuselan mummon mökkiin Suinulaan, kunnes saisimme oman vuokramökin. Onni ja Esko olivat rintamalla, joten meille Maijan kanssa riitti pari neliömetriä patjojamme varten. Kuuselan mummo oli tuolloin 78-vuotias, mutta paremmassa kunnossa kuin minä ja Maija.

Saimme oman vuokramökin keväällä 1945, jolloin olimme taas kolmistaan, kun Esko oli kotiutettu edellisenä syksynä rintamalta. Esko täytti huhtikuussa 19-vuotta ja anoimme hänelle lykkäystä varusmiespalveluksesta perusteluna, että minä ja Maija emme pärjänneet kaksistaan. Mökki oli Suonioiden kesänviettopaikka, mutta heidät määrättiin vuokraamaan se evakkoperheelle niin kuin kaikki muutkin, joilla oli ylimääräistä tilaa. Mökki oli kesällä ihan viihtyisä, mutta muuttaessamme sinne keväällä, se oli kalsean kylmä. Maijan reumatismiin takia olisimme tarvinneet lämpimämmän kodin, eikä minunkaan verenkiertoni ollut enää kovin ihmeellinen. Näin silmilläni vain rajallisesti, koska näkökenttäni

oli pienentynyt. Esko yritti pitää takassa jatkuvaa tulta, että pärjäisimme siedettävästi.

Esko joutui varusmiespalvelukseen tammikuussa 1946, vaikka oli taistellut rintamalla ja saanut sotilaskoulutuksen 1944. Varusmiespalveluksen hän suoritti Hämeenlinnassa ja pääsi siviiliin heinäkuussa. Eskokin sai siis sotaopetusta yhteensä yli vuoden. Kaikki suvun nuoret miehet ovat pienikokoisia, mutta kaikille löytyi siis oma tehtävänsä suomen itsenäisyyden turvaamisessa.

Evakkomökkimme oli ulkonäöltään ihan nätti ja se sijaitsi lähellä Suinulan asemaa. Siinä oli rakennuksen levyinen lasitettu kuisti, josta oli kulku keittiöön ja toinen ovi, josta kuljettiin kylmään vinttitilaan. Keittiöstä oli ovi tupaan, jossa oli parisänky minulle ja Maijalle. Tupaa lämmitettiin vain avotakalla, koska mökki oli tarkoitettu vain kesäkäyttöön. Keittiössä oli puuhella, jossa oli kaksi keittolevyä ja pieni uuni paistamista varten. Esko nukkui keittiössä kokoontaitettavassa retkisängyssä, joka taiteltiin seinän viereen päiväajaksi pois tilaa viemästä. Jos olisimme olleet kunnossa, olisi tämä mökki ollut meille varsin sopiva. Pihassa oli liiterirakennus, jonka toisessa päädyssä oli puucee. Esko ei aluksi mennyt töihin,

Helga, Miina mummo ja Aune Kuuselan pirtin edustalla.

Helga 17-vuotiaana.

nurkassa. Sinne hänet auttoi kotiapulainen ja joskus myös minä vaikka jouduinkin kulkemaan käsikopelolla. Minulla ei ollut enää mitään hyvää sanottavaa tästä majapaikastamme.

Eräänä tammikuun päivänä 1948 oli kotiapulaisemme vapaalla hoitamassa omaa äitiään. Esko oli töissä Tampereella ja meille oli tehty syötävää valmiiksi hellalle, että pärjäisimme kaksistaan. Maijalle tuli tarve käydä astialla ja aloin kuljettaa häntä kammarrista keittiöön. Maija sai tehtyä tarpeensa, mutta voimani eivät riittäneetkään enää nostamaan häntä ylös. Kaaduin yhdessä lattialle ja me kumpikin tiesimme, että tästä ei hyvää seuraa. Nyt yritin kuvitella miltä tämä mökki näyttää lattian tasosta, eikä mieltäni piristänyt enää mikään. Olin nuorena optimisti ja voimakas rakennusmies. Nyt en saanut rakasta vaimoani, joka oli vain luuta ja nahkaa, nostetuksi pois lattialta. Esko tulisi töistä vasta muutaman tunnin kuluttua, joten tehtäväni oli pitää rakkaani hengissä siihen asti. Hain hänelle peittoja ja tyynyjä, joilla yritin saada hänen olonsa mahdollisimman mukavaksi. Siihen lattialle jäimme odottamaan Eskoa. Maija tiesi elämänsä päättyvän kohta ja juttelimme taas kerran eletystä elämästämme ja kerroimme olleemme ainoat rakkaat toisillemme.

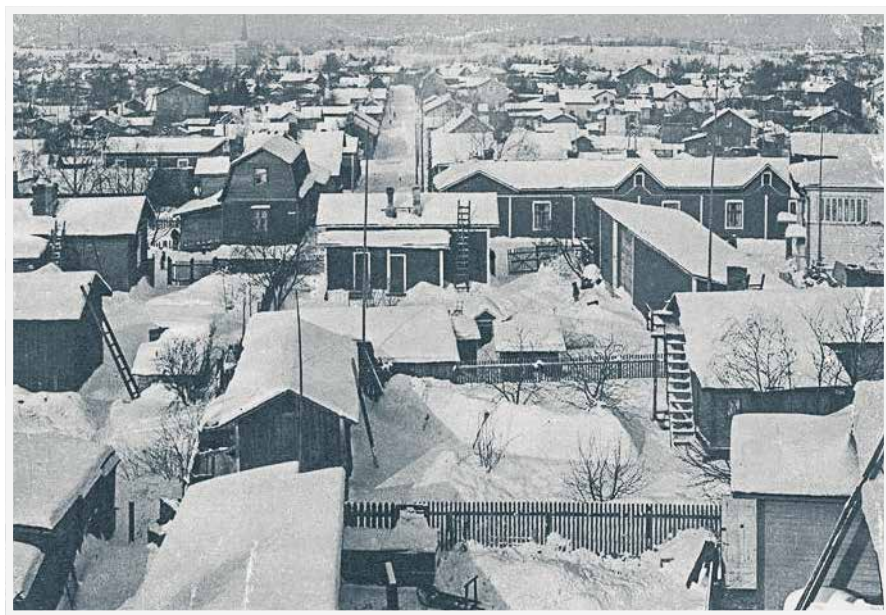
Esko tuli töistä illalla ja löysi meidät lattialta kylmissämme. Hän kantoi Maijan sänkyyn ja alkoi lämmittämään mökkiä. Esko oli tuolloin 21-vuotias ja tuntui, että hän on kokenut jo turhan paljon järkyttäviä asioita elämässään.

Maija kuoli parin päivän päästä sänkyynsä, kun kaatuminen oli vienyt hänen loputkin vähäiset voimansa. Esko kantoi Maijan ruumiin liiteriin odottamaan arkkuun laittoa. Tähän päättyi rakkaustarinamme Maijan kanssa ja tämä mökki jäi meidän viimeiseksi yhteiseksi kodiksemme. Tiesimme Eskon kanssa, ettemme pysty asumaan tässä mökissä enää päivääkään.

Talvisodan tuhoja Viipurin itäisissä osissa. (Kirjasta: Viipurin viimeiset päivät.)

Viipurin omakotiasutusta ennen ja jälkeen pommitusten. (Kirjasta, Viipurin viimeiset päivät.)

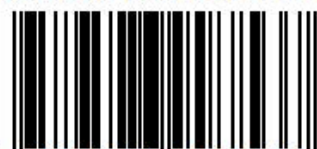

"On huhtikuu vuonna 1948. Maija kuoli tämän vuoden tammikuussa 59 vuoden ikäisenä vankeusvuosien raskittaman kehonsa lopulliseen romahtamiseen. Muurari Viki on nyt 70-vuotias ja hoitamattoman viherkaihin täysin sokeuttama. Hän asuu poikansa luona Kurussa ja odottaa kuolemaa. Kun aika jätti Maijasta, ei ole enää mitään minkä vuoksi elää. Lapsenlapsia alkaa tietysti pikkuhiljaa syntymään, mutta Viki on liian väsynyt hoitamaan vaarin roolia. Poikien kanssa Viipurissa välirauhan aikana kunnostetun talon menettäminen toiseen kertaan risoo myöskin edelleen valtavasti.

Viimeisien kuukausiensa aikana Viki muistelee mennyttä elämäänsä ja tapahtumia noin sadan vuoden ajalta. Tähän ajanjaksoon sisältyvät tapahtumat, jotka määräävät Suomen ja suomalaisten kohtalot kauas eteenpäin tulevaisuuteen. Nälkävuodet, itsenäisyysjulistus, sisällissota, poliittiset vankeudet, talvisota, jatkosota ja Karjalan menettäminen."

Juhani Vättö on esikoiskirjassaan kertonut tosiasioihin perustuvan kuvitteellisen tarinan isoisänsä elämästä Viipurin liepeillä. Kirja on yhtä aikaa kiehtova romaani ja tietoteos. Kuvat ja kopiot alkuperäisistä asiakirjoista kytkevät tarinan elettyyn todellisuuteen. Kirjan julkaisemisen aikaan seuraamme maailmantilannetta, jossa Venäjä käy hyökkäyssotaa tällä kertaa Ukrainan kanssa ja Suomi on siksi hakemassa turvaa NATO:sta. Tarina Karjalan menettämisen ajoilta kuulostaa siten monilta osin yllättävän ajankohtaiselta.

ISBN 978-952-69975-3-7

9 789526 997537 >